

ਪਸਰੂਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਬ ਢੋਕੇ ਦਾ ਬਸ ਇਹ ਕੁਝ ਬਚਿਆ ਹੈ। ਪਸਰੂਰ ਭਾਵ ਪਰਸਰਾਮਪੁਰ। ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਹਾਸ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਾਮਨ ਦੇਵਤਾ ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਸ਼ਹਰ। ਉਹ ਪਰਸਰਾਮ ਜਿਸ ਨੇ ਖੱਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੌਂਹ ਖਾਧੀ ਸੀ।

ਭਾਰੋਵਾਲ (ਸੀਓਕੇ) ਦੇ ਮਸਖਰਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਫੀਮਾਂ ਮਾਰਿਆਂ

ਪਸਰੂਰ ਤੋਂ 22 ਕਿ. ਮੀ. ਪੱਛਮ ਚਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਗੁਰਾਯਆ ਜਟਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੀਓ-ਕੇ (ਜਾਂ ਸੀਓਕੀ) ਰੂਪਾ ਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰਸਿਕ੍ਖ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਆਏ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ। ਰੂਪਾ ਪਿੰਡ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਲੰਘ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੁਝ ਮਸਖਰੇ ਤੇ ਸੈਤਾਨ ਲੋਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਟਿੱਚਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਪੁਰਾਨੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਵੇਹਲੜ ਏਵੇਂ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਗੱਲ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਕਿ ਮੂਰਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਫੀਮਾਂ ਮਾਰਨਿਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਿਆਂ।

ਰੂਪਾ ਜਦੋਂ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖ ਤੇ ਪੀੜਾ ਹੋਈ। ਰੂਪਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹ ਪਿੰਡ ਗਰਕਨ ਤੇ ਆ ਗਏ ਹੈ ਜੇਹੜਾ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਰੂਪੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਯਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੁੱਢ ਹੀ ਖਿਸ਼ਟ ਗਈ ਹੈ। ਰੂਪਾ ਜਿਹੜਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਅਜੇਹੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਜਾ ਤਾਂ ਮਿਲਨੀ ਹੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਰੂਪੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਪਰ ਗੁਰਸਿਕ੍ਖ ਰੂਪੇ ਦਾ ਕੇਹਾ ਕਦੋਂ ਬਿਰਥਾ ਜਾਨਾ ਸੀ। ਵਕਤ ਪਾ ਕੇ ਪਿੰਡ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਆਫ਼ਤ ਆਈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਖੇਂਰੂ ਖੇਂਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਕੋਈ ਤੂਫ਼ਾਨ ਜਾਂ ਹੈਜਾ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਸਰ ਸੀਓਕੀ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਤਸਵੀਰ (ਸਾਇਕਲ ਯਾਤਰੀ) ਅਸਲੀ ਨਾਂ: ਸੀਓਕੀ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਸਰ ਪਾ. ੧ ਤੋਂ ੬ ਮੈਂਬਰਾਂ (ਸਿਆਲਕੋਟ), 20 ਸਤੰਬਰ 1932

ਆਦਿ ਫੈਲਾ ਹੋਵੇ। ਪਿੰਡ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਬੇ-ਚਰਾਗ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਇਥੇ ਆਏ ਸਨ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਰੋਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਪਿੰਡ ਜਿਸ ਦਾ

ਨਾਂ ਸਯੋਕੇ ਹੈ ਬਾਦ ਵਿੱਚ ਅਬਾਦ ਹੋਏ।

ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੇ ਬਿਰਾਜਨ ਦਾ ਜੋ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਉਹ ਛੋਟਾ ਨਨਕਾਨਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਉਪਰੰਤ ਮੁਕਾਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਵੇਹਲਾ ਜਾਨ ਕੇ ਉਥੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਇਮਾਰਤ ਵੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਥਾਂ ਵਾਹੀ ਅਧੀਨ ਵੀ ਹੈ।

ਫੱਤੇ ਭਿੰਡਰ - ਭਾਰੋਵਾਲ (ਸੀਓਕੇ) ਤੋਂ 20 ਕਿ. ਮੀ. ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਚਲਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਫੱਤੇ ਭਿੰਡਰ (ਕਈਆਂ ਨੇ ਫੱਤਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਪਹੁੰਚੇ। ਅਤੇ ਕੋਈ ਇੱਕ ਦੋ ਰਾਤਾਂ ਰੁਕ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਥੇ ਹੀ ਜੁੜੇ। ਅੱਜ ਉਂਝ ਇਹ ਪਿੰਡ ਛੋਟਾ ਜੇਹਾ ਹੀ ਰਹ ਗਏ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹਦੀ ਕੀ ਅਹਮੀਯਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾ ਪਿੰਡ ਹੀ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਬਣਿਆ ਹੋਏ ਹੈ। ਗੁਰਮਤ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਜਰੂਰਤ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਢੇਰੀ ਹੀ ਢਹ ਜਾਏਗੀ। ਇਹੋ ਅਨੁਯਾਜ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਾਂ ਭਿੰਡਰ ਜਟ ਸਿਕ੍ਖਾਂ ਦਾ ਸੀ ਜੋ ਵਕਤ ਪਾ ਕੇ ਸਭ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਥੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡੇ ਅਸਰ ਰਸੂਖ ਵਾਲਾ ਚੌਧਰੀ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਸਦ੍ਯਾ ਸੀ।

ਸਾਹੋਵਾਲਾ - ਕਸਬਾ ਸਾਹੋਵਾਲਾ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਅਸਥਾਨ ਫੱਤਹ ਭਿੰਡਰ।

ਪਧਾਰੇ ਉਹ ਵਜੀਰਾਬਾਦ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। (ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਤੋਂ 13 ਕਿ. ਮੀ. ਪੱਛਮ) ਓਹਨੀ ਦਿਨੀਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਗੁਮਟਾਲਾ ਗਿੱਲਾਂ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਗਿੱਲ ਜਟ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਫ਼ਰੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸਾਹਬ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਰਕ਼ਖਨ ਨੂੰ ਟ੍ਯਾਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੀ ਦੂਰ ਟ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਅੱਗੇ ਚਲਦੇ ਬਠੇ।

दूर कुझ मीलां ते जा के गुरू साहब इक्क उजाड़ सथान ते बिराजे होए सन कि इक्क आजड़ी मुंडा जो बकरियां चार रेहा सी आ के गुरू साहब दे चरनी लगगा। फिर बकरियां चोय के गुरू साहब अते साधियां नूं दुद्ध भेट कीता। गुरू साहब ने पुच्छ्या काका तेरा की नां आ उस केहा कि मेरा नाम साउ है पिंड सोहदरा।

गुरू साहब दी साउ ते मेहर दी निगाह होयी ते उह नूं कहन लगे साऊ तूं आपना पिंड छड्डु प्रवार समेत गुमटाले जा वस्स। साऊ ने ओसे तरां ही कीता। वकत पा के कोयी अजेही आफत आई कि गुमटाले दे सारे गिल्ल पिंड छड्डु के दौड़ गए। साऊ जो ओनी दिनी पिंड विच्च टप्परी पा के रह रेहा सी बेअबाद पिंड दा मालक ही बण गया।

ओसे साउ ने फिर गुरू साहब दा असथान बणायआ जित्थे छेवें पातशाह नै वी चरन पाए।

पिंड गुमटाला हुन साउवाला जां साहोवाला बण गया। साउ चौमा गोत दा जट्ट सी।

खालसा सरकार वेले इथे इक्क नेहंग सिंघ सेवा करदा सी। इक्क वेरां महाराजा रणजीत सिंघ स्यालकोट विखे पहुंचे होए सन ते इह नेहंग जा महाराजा दे हाजर होया अते इस असथान बारे जाणकारी दिती। नाले गुरदुआरा साहब नेड़े मौजूद सुखचैन रुक्ख दियां दातणां वी नाल लै गया सी जो महाराजे दे भेट कीतियां। महाराजा बहुत प्रसन्न होया अते पंज रुपए नेहंग सिंघ नूं दित्ते कि मेरे नां दा मत्था टेक देना मैं दुबारा कदी दरशन वी करांगा। पर महाराजे नूं वकत ही नां मिल्या दुबारा आउन दा।

—◆—

स्यालकोट

लहौर तां ऐवें 1000 कु साल पहलां ही उभरदा है पंजाब दे पुराने शहर स्यालकोट, जलंधर ते मुलतान आदि होए ने। शायद

स्यालकोट पंजाब दा सभ तों पुराना शहर ही होवै। इसदा जिकर तां बकायदा महां भारत विच्च वी मिलदा है। यूनानी बादशाह सिकन्दर ने

गुरू नानक असथान साहोवाला। इह उदासियां दा गुरदुआरा साहब जो मन्दर दी न्यायी बणया है। मूल विच इह वी कोयी बोधी असथान होवेगा जो बाद विच जोगियां कोल गया ते फिर उदासियां इथे गुरदुआरा साहब बणायआ। केहा जांदा साहोवाल कसबा 800 साल पुराना है। अज्ज कल इसलाम दा प्रसिध केंदर बण चुक्का है। (फोटो: इकबाल कैसर)

स्यालकोट ते हमला करके शहर तहस नहस कर दिता सी। बाद विच्च फिर ओसे दे गवरनर राजा मीनन्दर ने शहर नूं अबाद कीता ते राजधानी बणायआ सी। जदों गुरू नानक साहब इथे पहुंचे तां इह शहर फिर गरक होन किनारे सी।

हमजा गौस शहर नूं तबाह करन ते तुल्या सी

- शहर दे दक्खन पासे ऐक नदी किनारे हमजा गौस नां दा फकीर किसे पुराने मकबरे जां तकिए ते रहन्दा सी। जदों गुरू साहब ने स्यालकोट चरन पाए शहर दे लोक सहमे होए सन। क्युकि हमजा गौस नां दा फकीर शहर नूं तबाह करन दे इरादे नाल चिल्ले कर रेहा सी।

कारन इह सी कि फकीर नूं शहर निवासियां नाल गुस्सा सी कि इह वायदा करके मुक्कर जांदे ने। पहलां वी फकीर नाल कोयी इक्क अद्ध वारदात होयी सी पर इस वाली ते फकीर नूं ज्यादा ही गुस्सा आ गया।

होया इस तरां कि शहर दे इक्क अमीर हिन्दू वपारी हरिजस वडेहरा खत्तरी दे घर औलाद नहीं सी। उह पीर दे दर ते गिड गिड़ाया आ ते इथों तक्क कह दिता कि जे मेरे घर औलाद हो जाए तां पहला मुंडा मै पीर दी दरगाह ते ही चडा द्यांगा। पीर ने उहदे घर ओलाद होन वासते दुआ कीती। ♦♦वकत पा के उस दे घर पुत्तर ने जनम ल्या। जमदे बच्चे नूं उह पीर दा अशीरवाद दिवाउन लै के आया। पीर वी खुश हो गया। पर ज्यो ही बच्चा वड्डा होना शुरू होया माप्यां ने पीर कोल फेरा पवाउना बन्द कर दिता।

पीर दे आखन दे बावजूद उह बच्चे नूं लै के नहीं सन आउदे। इस ते पीर नूं बड़ा गुस्सा चड्ड्या ते उस ने ढिडोरा पिटवा दिता कि उह 40 दिन दा चिल्ला भोरे विच्च वड के कट्टन जा रेहा है। चिले अगे कंध कढवा लई कि मैं 40 दिन सूरज नहीं तकणा। शहर वासी इस गल्ल ते सहम गए।

भाना करतार दा। जदों पीर दी हडताल नूं 30-35 दिन हो चुक्के सन तां इलाके विच्च भुचाल दा छोटा जेहा झटका आया जिस कारन शहर स्यालकोट दे लोक होर वी सहम गए।

हमजा गौस दी इस हडताल दा गुरू साहब नूं पता लगगा तां उनां स्यालकोट नूं चाले पाए सन। हमजा गौस दे तकिए तों थोड़ा हटवां गुरू साहब ते मरदाने इक्क बेरी थल्ले आ डेरा जमा ल्या।

गुरू साहब दे हुकम मुताबिक मरदाने ने जा पीर दे

पसरूर द्योका -कैसर-26, बरवाला-72

<https://www.youtube.com/watch?v=Mdt6UcOLAkM>

सीओका (छोटा ननकाणा) - कैसर 26, बरवाला 73, दीदार-58,

फतह भिंडर:- बरवाला-74, कैसर-31, दीदार-59

साहोवाल-कैसर 25, बरवाला 74, संग्रह 23?

ਤਕਕੀਏ ਤੇ ਆਵਾਜ ਮਾਰੀ "ਪੀਰ ਜੀ! ਬਾਹਰ ਆओ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਨ ਰਬਬ ਦਾ ਪਿਆਰ ਆਯਾ ਹੈ।"

ਅੰਦਰੋਂ ਅਵਾਜ ਆਈ ਕਿ ਪੀਰ ਜੀ ਦਾ 40 ਦਿਨ ਦਾ ਚਿਲਲਾ ਚਲ ਰੇਹਾ ਹੈ ਉਹ ਬਾਹਰ ਨਹੀ ਨਿਕਲਣਗੇ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਸ਼ਹਿਰ ਤਬਾਹ ਨਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ ਪੀਰ ਨੇ ਗਲਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਮਰਦਾਨੇ ਨੇ ਜਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੂੰ ਦਸ਼ਿਆ ਕਿ ਪੀਰ ਤਾਂ ਤਕੀਏ ਦੁਆਲੇ ਕੰਧਾਂ ਬਣਾਯੀ ਬੈਠਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਫ਼ ਵਿਚਕ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀ ਆਉਣਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਖੁਦ ਤਕੀਏ ਤੇ ਗਏ ਤੇ ਅਵਾਜ ਮਾਰੀ ਕਿ ਖੁਦਾ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਪੀਰ ਜੀ ਬਾਹਰ ਆਉ। ਪੀਰ ਨੇ ਏਤਕਾਂ ਨਿਰੀ ਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਰੁਕਾ ਵੀ ਬੋਲਿਆ।

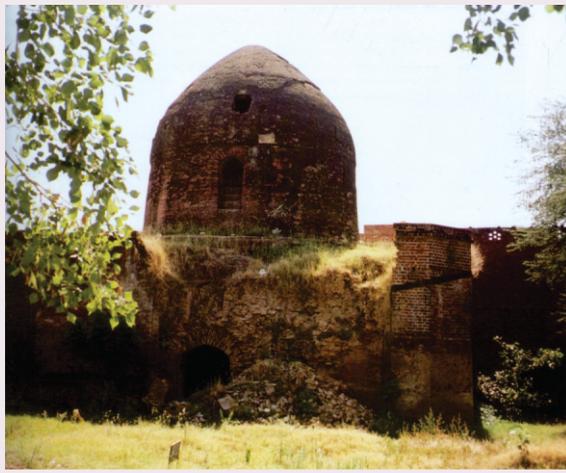
ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਅਵਾਜ ਲਾ ਕੇ ਤਕੀਏ ਤੋਂ ਪਰਤੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਤਕੀਏ ਦੀ ਕੰਧ ਡਿਗ ਪਈ। ਹਮਜਾ ਗੌਸ ਦੀ ਸੌਹ ਕਿ ਮੈਂ 40 ਦਿਨ ਸੂਰਜ ਨਹੀ ਵੇਖਣਾ, ਟੁਟ ਗਈ।

ਹਮਜਾ ਬਹੁਤ ਕਲਪਿਆ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਹਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਰਬਬ ਦਾ ਕੋਯੀ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਜਾਂ ਲਾ ਰੇਹਾ ਸੀ।

ਪੀਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਕੋਲ। ਕਹਨ ਲਗਾ ਮੇਰੀ ਖੁਦਾ ਨਾਲ ਲਗਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੁਸਾਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੁਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕੇਹੜੇ ਖੁਦਾ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ? ਪੀਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਨ ਲਗਾ ਉਹ ਖੁਦਾ ਜੋ ਸਾਰੀ ਕਾਯਨਾਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰਾ (ਨਾਨਕ) ਵੀ ਮਾਲਕ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਕੇਹਾ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਖੁਦਾ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਦੇ ਨਿਵਾਸਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀ ਹੈ?

ਪੀਰ ਨੂੰ ਇਕਕ ਦਮ ਹੋਸ਼ ਆ ਗਈ। ਪੀਰ ਲਾਜਵਾਬ ਸੀ। ਅਗੇ ਕੁਝ ਵੀ ਕਹਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਪਈ। ਪੀਰ ਸਾਹਬ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ

ਚਿਲਾ ਤੇ ਕਬਰ ਹਮਜ਼ਾ ਗੌਸ, ਸ਼ਾਲਕੋਟ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਰੰਮਤ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਨਹੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਸਲਾਮਿਕ ਸਟੇਟ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਵਾਏ। ਸੋ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਸਿਕਖ ਸੰਗਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਯਾਦਗਾਰ ਵੀ ਬਚਾਯੀ ਰਕਖਣ। (ਫੋਟੋ: ਇਕਬਾਲ ਕੈਸਰ)

ਦਲੀਲ ਮਾਤਰ ਕਹਨ ਲਗਾ ਕਿ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਦੇ ਲੋਕ ਅਹਸਾਨ ਫਰਾਮੋਸ਼ ਨੇ। ਖੁਦਾ ਬੁਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਜਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀ ਸਾਰਾ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਹੀ ਬੇईਮਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ? ਪੀਰ ਸਾਹਬ ਜਿਫ਼ ਵਿਚਕ ਆਏ ਤੇ ਕਹਨ ਲਗੇ ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕ ਝੂਠੇ ਨੇ, ਬੇईਮਾਨ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਕੇਹਾ ਚਲੋ ਹੁਨੇ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਆ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਦੋ ਟਕੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕੇਹਾ ਕਿ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚਕ ਜਾਯੋ ਤੇ ਹਰ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਟਕੇ ਦਾ ਝੂਠ ਤੇ ਟਕੇ ਦਾ ਸਚ ਦਿਓ। ਮਰਦਾਨਾ

ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਇਕਕ ਦੋ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਓਥੇ ਹਾਸਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਇਕਠੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਵੇਖੋ ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਹੀ ਗਾਹਕ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਟਵਾਣਿਆਂ ਵਿਚਕ ਇਕਕ ਮੂਲਾ ਨਾਂ ਦਾ ਕਰਾਡ (ਬਾਣਿਆ) ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਕੋਲੋ ਦੋਵੇ ਟਕੇ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਇਕਕ ਪਰਚੀ ਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ: ਜੀਠਨਾ ਝੂਠ ਤੇ ਮਰਨਾ ਸਚ।

ਜਿਵੇਂ ਮਰਦਾਨਾ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਪਰਚੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲਲ ਦਸ਼ੀ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਝੂਠਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀ। ਕੌਰੇ ਰਬਬ ਨੂੰ ਮਤ੍ਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਗਿਆਨਵਾਨ ਬੰਦੇ ਵੀ ਹਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚਕ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਝੂਠੇ ਫਰੇਬੀ ਵੀ ਹਰ ਥਾਂ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਪੀਰ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਖੇਡ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਕਰਵਾਏ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਵਜ਼ੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਬੁਰਾਯੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗਾਯੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਚੋਰ ਧਾਰ ਕੂੜਧਾਰ ਸਾਥੂ ਸੰਤ ਸਭ ਆਂਸੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ
॥ ਅਸੰਖ ਪੂਜਾ ਅਸੰਖ ਤਪ
ਤਾਉ ॥ ਅਸੰਖ ਗਰੰਥ ਮੁਖਿ
ਵੇਦ ਪਾਠ ॥ ਅਸੰਖ ਜੋਗ
ਮਨਿ ਰਹਿ ਉਦਾਸ ॥
ਅਸੰਖ ਭਗਤ ਗੁਨ ਗਿਆਨ
ਵੀਚਾਰ ॥ ਅਸੰਖ ਸਤੀ
ਅਸੰਖ ਦਾਤਾਰ ॥ ਅਸੰਖ
ਸੂਰ ਮੁਹ ਭਖ ਸਾਰ ॥
ਅਸੰਖ ਮੋਨਿ ਲਿਵ ਲਾਯ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਓਲੀ ਸਾਹਬ। ਜਦੋਂ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਆਏ ਤਾਂ ਇਥੇ ਰੁਕੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਮੂਲੇ ਕਰਾਡ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਉਹਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਚੁਕਕ ਲਿਆਏ ਸਨ ਕਿ ਮੂਲੇ ਕੋਲੋਂ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਇਹਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ।

ਤਾਰ ॥ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਨ ਕਹਾ
ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ
ਏਕ ਵਾਰ ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ
ਸਾਧੀ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥ ਤੂ ਸਦਾ
ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥17॥

ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ
ਹੇਠਲੀ ਪਾਉੜੀ ਪੜੀ ਤਾਂ ਪੀਰ
ਦੇ ਮਨ੍ਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਠਾਰਸ ਬੜੀ।
ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ ॥
ਅਸੰਖ ਚੋਰ ਹਰਾਮਖੋਰ ॥
ਅਸੰਖ ਅਮਰ ਕਰਿ ਜਾਹ ਜੋਰ
॥ ਅਸੰਖ ਗਲਵਠ ਹਯਾ
ਕਮਾਹ ॥ ਅਸੰਖ ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ
ਕਰਿ ਜਾਹ ॥ ਅਸੰਖ
ਕੂੜ੍ਹਾਰ ਕੂੜੇ ਫਿਰਾਹ ॥
ਅਸੰਖ ਮਲੇਛ ਮਲੁ ਭਖਿ
ਖਾਹ ॥ ਅਸੰਖ ਨਿੰਦਕ ਸਿਰਿ
ਕਰਹ ਭਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕੁ ਨੀਚੁ
ਕਹੈ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨ
ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥ ਜੋ ਤੁਧੁ
ਭਾਵੈ ਸਾਧੀ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥ ਤੂ
ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥
18॥

ਪੀਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦਾ
ਮੁਰੀਦ ਹੀ ਬਣ ਗਯਾ।

ਜਿਸ ਬੇਰੀ ਠਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ ਉਹ ਅੱਜ
ਤਕਕ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤੇ ਓਥੇ ਬੜਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ
ਸਾਹਬ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਲਾਂ
ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਇਥੇ 5-7 ਦਿਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਜੰਮੂ ਵਲ ਨੂੰ
ਚਲਦੇ ਹੋਏ।

ਮੂਲਾ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋ ਗਯਾ-

ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਅਸਰ
ਪਿਆ ਕਿ ਮੂਲਾ ਆਪਣੀ ਹੱਟੀ ਦੀ ਸੌਂਪਨਾ
ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ ਚੁਕਾ।
ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਥੇਰਾ ਮਨ੍ਹਾ ਕੀਤਾ
ਸੀ। ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ
ਯਾਦ ਸਤਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਆਪਣੀ ਮੰਗੇਤਰ
ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਅਥਰੂ ਵਹਾਉਣ
ਲੱਗ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਮੂਲੇ ਨੂੰ ਵਾਪਸ
ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾ, ਜਾ ਕੇ ਵਾਹ ਕਰਵਾ
ਲੈ। ਤੇਰੀ ਲਾੜੀ ਤੈਨੂੰ ਉਡੀਕਦੀ ਪਈ ਏ ਸੋ
ਮੂਲਾ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੈਰ ਵੇਲੇ ਨਾਲ
ਸੀ। ਇਹਦੀ ਸਾਖੀ ਅੱਗੇ ਸਫਾ 456 ਤੇ
ਵੇਖੋ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਬ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੇਰ। ਹਮੜਾ ਗੌਸ ਦਾ ਚਿਲ੍ਹਾ ਤੜਾਉਣ ਵੇਲੇ ਜਿਥੇ
ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਬਿਰਾਜੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਓਥੇ ਦੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਬੇਰੀ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ
ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਹਮੜਾ ਗੌਸ ਦੇ ਨਾਂ ਖਾਲਸਾ
ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਇਕੱਕ ਪਿੰਡ
ਬਣਾ ਗਯਾ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਫਲ
ਫੁਲ ਰੇਹਾ ਹੈ।

ਹਰਜਸ ਵਢੇਹਰਾ ਦਾ ਜੇਹੜਾ
ਮੁੰਡਾ ਪੀਰ ਦੀ ਦੁਆ ਨਾਲ ਪੈਦਾ
ਹੋਯਾ ਸੀ, ਵਫਾਦਾਰੀ
ਨਿਭਾਉਦੇ ਹੋਏ ਮਾਧਿਆਂ ਨੇ
ਉਹਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ
ਜਿਸ ਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਲਾਦ
ਅੱਜ ਵੀ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਵਿੱਚ
ਹੈ। ਹਰਜਸ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ
ਔਲਾਦ ਹੋਈ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਹੀ
ਰਹੀ ਤੇ 1932 ਈ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ
ਦਾ ਟੱਬਰ ਵੀ ਕਾਫੀ ਫੈਲ
ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਲਕੋਟ
ਵਿੱਚ ਵਢੇਹਰਿਆਂ ਦੀ ਗਲਲ ਇਸ
ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। 1947 ਦੀ
ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਕਿਥੇ ਬੈਠੇ,
ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਬਾਕੀ ਮੂਲੇ ਕਰਾੜ ਦੇ ਅੱਜੇ
ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ
ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨ
ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੇਰ ਸਾਹਬ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਜਥੇਦਾਰ ਨਠਾ ਸਿੰਘ
ਮਿਸਲ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਵੇਲੇ ਕਈ
ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜਗੀਰ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਬ ਦੇ ਨਾਂ ਲਾਈ ਗਈ।
ਜਥੇਦਾਰ ਨਠਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇੰਤਕਾਲ 1817 ਈ ਹੋਯਾ ਅਤੇ ਉਨਾਂ
ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜੰਮੂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਠੋੜਾ ਜੇਹਾ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਮਤਲਬ ਚਪਰਾੜ
ਰੋਡ ਤੇ ਪਿੰਡ ਤਿਲਕਪੁਰ ਤੇ ਕਾਨਪੁਰ
ਹਨ। (ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਤੋਂ 15 ਕਿ. ਮੀ.
ਚੜ੍ਹਹਦਾ ਪਹਾੜ ਪਾਸੇ) ਇਥੇ ਤਿਲਕਪੁਰ
ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦੇ ਬਿਰਾਜਨ ਦੀ
ਯਾਦਗਾਰ ਵੱਜੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਨਕਸਰ
ਸਾਹਬ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਹੁਣ ਗੁਰਦੁਆਰਾ
ਸਾਹਬ ਦੇ ਖੰਡਰਾਤ ਹੀ ਬਚੇ ਹਨ। ਪਤਾ
ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ
ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਆਪਸ
ਵਿੱਚ ਆਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵੀ ਚਲ ਰਹੇ
ਨੇ।*~*~*~* ਹੋ ਸਕਦੇ ਇਥੇ ਵੀ ਜੋਗਿਆਂ ਦਾ
ਕੋਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਸਥਾਨ ਰੇਹਾ
ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਹੜਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਇਥੇ ਆਏ।
ਜਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਮੰਦਰ ਆਦਿ ਹੋਵੇਗਾ।
ਕਿਉਂਕਿ ਲਹੌਰ ਪਾਸੋਂ ਜਦੋਂ ਹਿੰਦੂ
ਸ਼ਰਠਾਲੂ ਵੈਸ਼ਨੋਦੇਵੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ

ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਵੀ ਮਕਬੂਲ ਹੈ,
ਪੁਰਨ ਭਗਤ ਦਾ ਖ਼ੂਹ।

ਸਨ ਤਾਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਲਗਪਗ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਹਿੰਦ-ਪਾਕ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਕਿ.ਮੀ ਹੈ। ਸਾਹਮਨੇ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਪੁਰਾ ਸੈਕਟਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

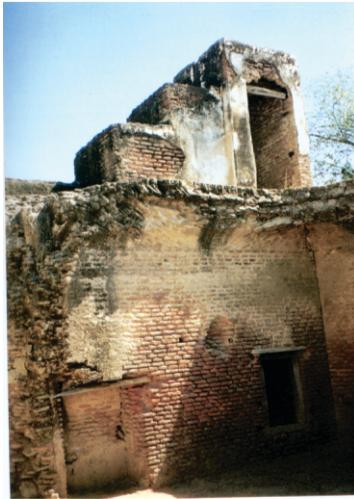

ਜੰਮੂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ

ਤਿਲਕਪੁਰ- ਕਾਨਪੁਰ ਤੋਂ 30 ਕਿ.ਮੀ. ਦਾ ਪੈਡਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਜੰਮੂ ਪਹੁੰਚੇ।

ਜੰਮੂ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪੁਰਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਯੁਕਿ ਇਥੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਦੇ ਹੋਰ ਡੁਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਖੂਬ ਫਿਰੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ। ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ

ਪਰਿਵਾਰ ਵੀ ਸਿਕੱਖੀ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ 1849 ਈ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਔਦੋਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਡੋਗਰੇ ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ਪਾਤਰ ਸਨ। ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਅਕਲਮੰਦ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਟੱਬਰ ਅੰਦਰਕਾਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਿਕੱਖ ਦਰਬਾਰ ਬਾਰੇ ਸੂਹ ਵੀ ਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਕੁਝ ਈਰਖਾਲੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਤੇ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਕਯੁਕਿ ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਜੇਹੜਾ ਦੇਸ਼-ਧੋਹ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹਦੀ

ਬਚੇ ਖੁੱਬੇ ਖੰਡਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਤਿਲਕ ਪੁਰ ਸ਼ਾਲਕੋਟ

ਗੁਫਾ ਪੀਰ ਖੋ, ਜਾਮਵੰਤ। ਜੰਮੂ। ਇਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦਾ ਆਉਣਾ ਤਸਦੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਕੱਖੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਕਰਤੂਤ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਡੁਗਰ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਿਕੱਖੀ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਨਫਰਤ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਫਿਰ ਵੀ ਸਿਕੱਖੀ ਬਾਬਤ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਖੰਡਰਾਤ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦੁਰਗਮ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅਖੌਤੀ ਨੀਵੀਂ ਅਤੇ ਪਛੜਿਆਂ ਜਾਣਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਸਿਕੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੰਮੂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਨਿਰਾਠਕ ਪੂਜਾ ਤੋਂ

ਵਰਜ ਕੇ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਦਾ ਜਾਮਵੰਤ ਦੀ ਗੁਫਾ ਜਾਨਾ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਵੀਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਾਂ 18 ਵੀਂ ਸਦੀ (?) ਵਿਚ ਹੋਏ ਪੀਰ ਖੋ ਦੀ ਗੁਫਾ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਪੀਰ ਖੋ ਵੀ ਕੋਧੀ ਜੋਗੀ ਸੀ।

ਰਮਾਯਨ ਦੀ ਕਥਾ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜਾਮਵੰਤ, ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਵਨ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤੇ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਜਾਮਵੰਤ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਨੂੰ ਕੇਹਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਯੁੱਧਕਲ੍ਹਾ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੁਸਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੀ ਲੜਾਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੀ ਗਏ ਹੋ। ਕਥਾ ਚ ਦਸਦੇ ਨੇ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਜਾਮਵੰਤ ਨੂੰ ਕੇਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਏਥੇ (ਮਤਲਬ ਜੰਮੂ ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿਖੇ) ਤਪਸ਼ਿਆ ਕਰੀ ਜਾਯੋ ਤੇ ਤੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਾਂਗੇ।

ਕਿਤੇ ਕਥਾ ਵਿਚ ਜਾਮਵੰਤ ਨੂੰ ਰਿੱਝ ਵੀ ਦਸ਼ਿਆਂ ਗਿਆ ਹੈ।

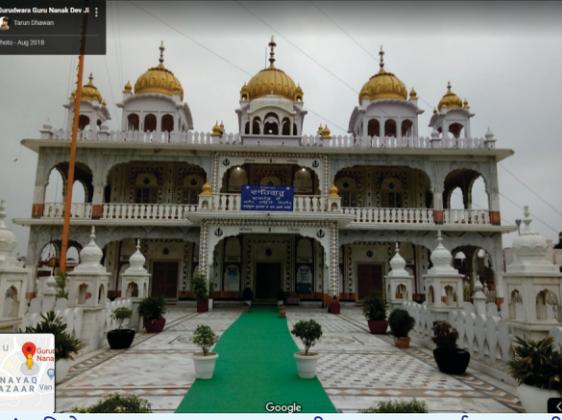
ਕਯੁਕਿ ਇਹ ਵੀ ਜੋਗਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮਠ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਬੋਧੀ ਸਥਾਨ ਹੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਆਏ ਜੋਗਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਇਥੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜੋਗਿਆਂ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸਾਹਬ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ:-

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ 1 ॥ ਜਗੁ ਪਰਬੋਧਹ ਮੜੀ ਬਥਾਵਹ ॥ ਆਸਨੁ ਟਿਆਗਿ ਕਾਹੇ ਸਚੁ ਪਾਵਹ ॥ ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਕਾਮਨਿ ਹਿਤਕਾਰੀ ॥ ਨਾ ਅਉਧ੍ਰੁਤੀ ਨਾ ਸੰਸਾਰੀ ॥1॥ ਜੋਗੀ ਬੈਸਿ ਰਹਹੁ ਡੁਬਿਧਾ ਡੁਖੁ ਭਾਗੈ ॥ ਘਰਿ ਘਰਿ ਮਾਗਤ ਲਾਜ ਨ ਲਾਗੈ ॥1॥ ਰਹਾਉ ॥ ਗਾਵਹ ਗੀਤ ਨ ਚੀਨਹ ਆਪੁ ॥ ਕਯੁ ਲਾਗੀ

ਸ਼ਾਲਕੋਟ (ਬੇਰ ਸ ਬਾਤਲੀ ਸ ਬਰਵਾਲਾ -72, ਕੈਸਰ-24, ਬਰਵਾਲਾ-74, ਸੰਗ੍ਰੇਹ 22, 23, ਦੀਦਾਰ -56, ਸਰਨਾ-77 । ਤਿਲਕ ਪੁਰ- ਬਰਵਾਲਾ 74, ਕੈਸਰ-22 । ਜੰਮੂ -ਸਰਨਾ 197, ਮਨਕੋਟ-ਗਿਆਨੀ 223, ਹਮਜਾ ਗੌਸ- ਸਾਇਕਲ ਯਾਤਰੀ-554, ਪਿੰਗਰ -ਗਿਆਨੀ 222 ਗੁਫਾ ਵੇਖੀ। (ਭੰਮਲਭੂਸ਼ਾ : ਹੋ ਸਕਦਾ ਗਲ ਪਾਂਗੀ ਘਾਟੀ ਦੀ ਹੋਵੇ)

ਬਾਬੇ ਦੀ ਬੇਰ ਸ਼ਾਲਕੋਟ- ਬੇਰੀ ਦਾ ਦਰਖਤ ਅੱਜ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਹਾਲਾਂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਲਾਂ ਇਥੇ ਮੁਤਸਰਵਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਦਫਨਾਏ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਇਮਾਰਤ ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਥੋੜਾ ਚਿਰ ਪਹਲਾਂ ਹੀ ਹੋਈ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਨਰਥਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਠਾਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਬ ਵਿਚ ਰਹੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਸ਼ਹੀਦ ਨਰਥਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਮਾਧ ਤੇ ਸਰੋਵਰ ਵੀ ਹੈ।

ਕਥੀ ਲਿਖਾਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਲਕੋਟ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਬ ਨੇ ਮਕਕੇ ਵਾਲੀ ਉਦਾਸੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਸਥਾਨਕ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੀਚਾਰੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਵੇਲੇ ਮਰਦਾਨਾ ਨਾਲ ਸੀ। ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਟੱਕੇ ਦਾ ਸਚ ਤੇ ਝੂਠ ਖਰੀਦਨ ਬਜਾਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

जंमू विखे गुरू नानक साहब यादगारी गुरुद्वारा। साईकल यातरी अनुसार सिक्खां ने डोगरा राजा हरी सिंघ नू अरजी दित्ती सी कि सानू जामवंत गुफा नेडे गुरुद्वारा साहब बणाउन वासते थां दित्ती जावे। उस ने केहा कि होर कोयी वी खाली थां लभ लवो, जमीन अलाट हो जावेगी। इस करके इह गुरुद्वारा साहब दी यादगार विच है। जंमू विखे ही पंचायती गुरुद्वारे विच महाराजा प्रताप सिंघ ने गुरू साहब दी 3 फुट उची संगमरमर दी मूरती लवायी होयी है। सिंघ सभा लहर वेले इस मूरती वल किसे दा ध्यान नहीं सी गया जिस करके अज्ज वी बची होयी है।

निवै परतापु ॥ गुर कै सबदि रचै मन भाय ॥ भिख्या सहज वीचारी खाय ॥2॥ भसम चड़ाय करह पाखंडु ॥ मायआ मोह सहह जम डंडु ॥ फूटै खापरु भीख न भाय ॥ बंधनि बाध्या आवै जाय ॥3॥ बिन्दु न राखह जती कहावह ॥ मायी मागत त्रै लोभावह ॥ निरदया नहीं जोति उजाला ॥ बूडत बूडे सरब जंजाला ॥4॥ भेख करह खिंथा बहु थट्टा ॥ झूठो खेलु खेलै बहु नट्टा ॥ अंतरि अगनि चिंता बहु जारे ॥ विनु करमा कैसे उतरसि पारे ॥5॥ मुन्द्रा फटक बनायी कानि ॥ मुकति नहीं बिद्या बिग्यानि ॥ जेहवा इन्द्री सादि लोभाना ॥ पसू भए नहीं मिटै नीसाना ॥6॥ त्रिबिधि लोगा त्रिबिधि जोगा ॥ सबदु वीचारै चूकसि सोगा ॥ ऊजलु साचु सु सबदु होइ ॥ जोगी जुगति वीचारे सोइ ॥7॥ तुझ पह नउ निधि तू करनै जोगु ॥ थापि उथापे करे सु होगु ॥ जतु सतु संजमु सचु सुचीतु ॥ नानक जोगी त्रिभवन मीतु ॥8॥2॥

भायी मनी सिंघ ने सथानक राजे दा गुरू साहब नाल मिलाप होना वी लिख्या है। इतहास फोलीए तां पता लगदा है ओदों जंमू दा राजा घोगड़ देव स्पी जो राजा कपूर देव दा पिता सी। घोगड़ क्युकि पहाड़ी कां दी इक्क जाती है इस करके जंमू नाल संबंथत साखियां नू काग भसुंड (कां) दियां साखियां करके मशहूर हन।

राजा घोगड़ देव भेस बदल के कथा सुनन आया।

जंमू विच शामी जदों गुरू साहब ने दीवान लायआ तां राजा घोगड़ देव भेस बदल के गुरू साहब दी कथा ते कीरतन सुणदा रेहा। दीवान विच होर साधू संतां जोगियां ने वी वख्यान दिते सन। राजा रसभिन्ने

कीरतन तों बहुत प्रभावत होया। अखीर उस कोलों रेहा नां गया तां उह मरदाने तक्क गया ते पुच्छ ही ल्या कि इह किस कवीशर दी कविता तुसां गायी है। अगो मरदाने ने केहा कि गुरू नानक दी। नाल ही मरदाने ने इशारा दित्ता कि आह मेरे नाल खुद्द गुरू नानक साहब ही हन। राजे ने गुरू साहब दी उपमा पहलां ही सुन रक्खी सी। उह झट्ट गुरू साहब दे कोल गया ते मल्था टेक्या ते दस्स्या कि मैं इथों दा राजा हां।

जदों घोगड़ देव गुरू साहब दियां चमतकारी ताकतां दा लोहा मन्न गया तां उस ने बड़ी अधीनगी नाल अरदास कीती कि मेरे ते वी किरपा करो। ब्राहमणां तां मेरियां सिफतां कर कर के मैनु वड्डियां उपाधियां दे रक्खियां हन। कोयी कहन्दा कि तू काग-भसुंड दा अवतार हैं ते कोयी जामवंत दा अवतार दसदा है। गुरू साहब ने राजे नू यथारथी होन दा उपदेश दित्ता ते केहा कि इनां ब्रहामणां दियां दित्तिया पदवियां सदका तू मौत नू नहीं टाल सकदा।

गुरू साहब ने उनू होर उपदेश दित्ता कि*

न्यां धरम दा करनां। पक्ख पात नहीं करना।

इस जीवन नू सुपने दी न्यायी समझणा।

सतिनाम दा जाप कर्या करो।

आए गए साधू संत दी सेवा करनां।

गुरू साहब ने राजे नू बखशश कीती कि तू 22 धार दे पहाड़ी राज्यां दा महाराजा बणोगा।

कुझ दिन इथे प्रचार कीता तां नवरातर्यां दे उतरन विच अजे दिन सन इस करके गुरू साहब पुरमंडल ते गुरू साहब शरधालूआं दे संग दे नाल वैशनो देवी नू रवाना हो गए। जंमू तों कटड़ा (पहाड़ां विच वैसनो देवी मन्दर दा अधार) कोयी 50 कि. मी. उतर है।

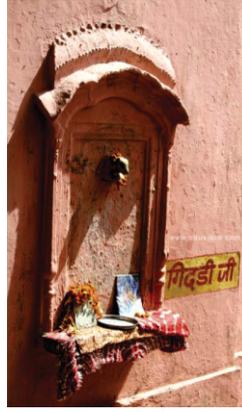
पुरमंडल दी गिद्ड़ी

जंमू तों 20 कि.मी. पूरब विच देवका नदी दे कंठे ते इह हिन्दूआं दा पवित्तर असथान है। केहा जांदा है कि गुरू साहब इथे वी आए सन।

पुरमंडल, डुग्गर देस दी कांशी गिनी जांदी है, जिथे हिन्दू शरधालू मर गयां दी गती करवाउन आउदे हन। इस शिव मन्दर विच इक्क गिद्ड़ी दे बुत दी पूजा वी हुन्दी है।

इथों दी कहानी कुझ इस तरां है कि इक्क राजा शिकार खेडन दा बहुत शौकीन सी। इक्क वेरां शिकार खेडयां उस ने इक्क गिद्ड़ी दे ही तीर मार दित्ता। तीर गिद्ड़ी दे सिर ते वज्जा। उह कई दिनां तक्क मरी नां ते तड़फदी रही। अखीर पुरमंडल दे सरोवर ते आ के उस पानी पीता ते उहदी जान निकल गई। भाव उहदी गती जां मुकती हो गई।

कुझ समें बाद राजे दे घर इक्क धी ने जनम ल्या। उह हमेशां रोंदी ही रहन्दी सी। हार के राजे ने जोतशी सदे ते पुच्छ्या कि इस कुड़ी दा वी कुझ हो सकेगा। जोतशियां ने टेवे ला के राजे नूं दस्य्या कि राजा तूं इक्क गिदड़ी नूं बड़ा दुक्ख दित्ता सी जिस करके तेरी धी नूं उहदा बदला चुकाउना पै रेहा है। तूं गिदड़ी दे तीर मार्या सी जिस नाल उह कई दिन तड़फदी रही। राजे ने बन्धां नूं ला के इलाके दी छान बीन करवायी ते वेख्या कि इक्क गिदड़ी दे करंग दी खोपड़ी विच्च तीर खुभ्या होया है। मुलाजमां ने उह तीर गिदड़ी दी खोपड़ी विचों कढ्या ते दूसरे पासे राज कुमारी नूं चैन पै ग्या। राजे ने गिदड़ी दा बुत्त बणवा के पुरमंडल मन्दर विच्च लवा दित्ता जेहड़ा अज्ज वी मौजूद है।

पुरमंडल दी गिदड़ी

गुरू साहब ने इथे वी फिर ब्राहमणां ते लोकायी नूं इस भरम विचों कढ्या कि तुहाडे पिंड दान, दीवा वट्टी जां करम कांड नाल मोया दी कोयी गती नही हुन्दी।

आसा महला 1 ॥ दीवा मेरा एकु नामु दुखु विचि पायआ तेलु ॥... भाव बाबे ने केहा हां मैं वी दीवा वट्टी करदा वां। हरी दी सिफत सलाह दा दीवा बणाउने मै उहदे विच्च मैं जियां दे सारे दुक्खां नूं तेल वाडू पा फूक दित्रां वां। (पूरा शबद वेखो सफा .131)

*इतहासकारां ने गुरू साहब दा मानसर झील जान बारे वी लिख्या है।

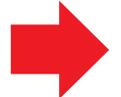
मानसर झील जेहड़ी कोयी डेढ कि. मी. लंमी ते कि. मी. चौड़ी है अते रामकोट दी कहानी पंडत महांभारत नाल जोड़दे हन। उह इस तरां कि जदों अरजन पांडव ने असमेध जगग कीता तां उहदा घोड़ा रामकोट दे राजे बब्बर वाहन ने फड़ह ल्या। जिस करके अरजुन ते बब्बर दरम्यान जुद्ध होया। बब्बर ने अरजन दा सिर वट्टु दित्ता। जदों बब्बर दी मां उलपी नूं पता लग्गा कि तूं तां आपने ही प्यो नूं मार दित्ता है तां बब्बर पछतायआ। उलपी बाशक नाग दी पुत्तरी सी। अरजुन नूं सुरजीत करन लई मनी चाहीदी सी।मनी लैन लई बब्बर वाहन नूं हुन शेषनाग नाल जुध करनां प्या। बब्बर ने अजेहा तीर मार्या कि सुरंगसर वाली सुरंग बण गई जिसदा नां अज्ज सुरनसर। मनी लै के बब्बर जिथों बाहर निकल्या उस थां दा नां बण्या मणीसर सां जां मानसर।

मानसर, पुरमंडल तों सिद्धी सारी 12 कि.मी दूर है पर पहाड़ी इलाका होन करके घुंम के कोयी 40 कि. मी पवेगा। सानूं नही लग्गदा कि इथे वी गुरू साहब आए होन हालां इथे नाग देवता दा मन्दर तां जरूर है। मानसर झील तों सुरीनसर झील 15 कि.मी. उतर-पच्छम है। इह असथान तफरी पक्खो तां ठीक है पर धारमिक पक्खो इने प्रसिध नही हन। खैर उस जमाने इनां दी की अहमियत सी इस बारे कुझ नही केहा जा

सकदा।मानसर झील तों 20 कि. मी. चलके गुरू साहब बब्बर वाहन दी राजधानी मानकोट पहुंचे। इसदा मौजूदा नां रामकोट है। साडा अन्दाज़ा है कि राजा घोगड़ देव उस वेले इथों दा राजा सी। जिस दी काग भुसंड वाली कहानी गुरू साहब नाल जोड़ी मिलदी है। क्युकि धुर पहाड़ी इलाका है इह। इन्हां पहाड़ी तीरथां तों ही कित्यो मूले कराड़ नूं गुरू साहब ने वापस स्यालकोट भेज दित्ता। क्युकि मूला रोज रोज

दी पैदल यातरा तों अक्क गया सी।क्युकि हर थां शेश नाग वाली कहानी दस्सी जा रही सी ते बाशक नाग दा मुख मन्दर भदरवाह हैइस करके गुरू साहब मानसर वल वापस आ गए ते इथो ऊधम पुर नूं हुन्दे होए रसते च वक्ख वक्ख थावां ते लोकायी दा उधर करदे होए 150-200 कि. मी. दा पैडा करके भदरवाह पहुंचे।

लिखारियां गुरू साहब दा किशतवाड़ वी जाना लिख्या है, हालां किशतवाड़ है तां इतहासक थां जिसदा संबंध रमायन नाल जा जुड़दा है पर गुरू साहब दे वेल्यां च इह आपनी अहमियत गवा चुक्का सी ते छोटी जेही जगीर बची सी। ओदो देस दा मुख नगर भदरवाह ही सी। कई लिखारियां ने गुरू साहब दा किशतवाड़ जाना लिख्या है। इथे तहसीलदार तीरथ सिंघ ने 4000 खरच के गुरदुआरा साहब पायआ ते कोयी 700 मेघ जात दे लोकां नूं सिक्खी दे दायरे विच्च ल्यादा सी।किशतवाड़ दे उतर -पूरब विच्च इलाका पद्धर पैदा है। इथों दे पहाड़ी इलाके विच्च पहुंच गुरू साहब ने-----**(बाकी अगली फाईल विच)**

इस मन्दा य मनी सिंघ-512
 Pahari Style of Indian Murals - by Shukh Dev Singh Charak, Anita K. Billawaria, Abhinav Publications, Delhi.

कुझ इतहासकारां अनुसार घोगड़ देव जंमु दा राजा नही सी। हो सकदे उह भदरवाह, मनकोट जां किसतवाड़ आदि किसे होर यासत दा राजा होवे। पर बहुते इतहासकार घोगड़ देव नूं जंमु दा राजा ही मन्त्र दे हन। <http://www.chiefacoins.com/Database/Countries/Jammu.htm>

काग भसुंडी रमायन दी कथा दा इक्क पातर है। जिवे कि पहलां आ चुक्का है कि ब्राहमन लोक आपने राज्यां नूं धारमिक उपाधियां दे रक्खदे सन कि राजा तूं फलाने देवते दा अवतार है तां कि परजा राजा दी इज्त करे। इतहास तों पता लग्गदा है कि राजे अकसर फूक विच्च आ जादे सन।

सरना-198